

E O WIJERS
STICHTING

Eo Wijers Prijsvraag 2019-2020

Verrukkelijk landschap – naar een aantrekkelijk en vitaal platteland Juryverslag Alblasserwaard-Vijfheerenlanden

Gedeeld winnaar: Transformatie vanuit Kernlanden (K.A.S., FREELANdSCHAP); Meer WAARD! (Bureau Peter de Ruyter Landschapsarchitectuur, Atelier des Hollants, Wageningen University, Boerenverstand)

Na twee dagen jureren trekt de landelijke jury een kraakheldere conclusie. Voor een doorbraak in het denken over het platteland zijn volgens voorzitter Bart Krol, ruimtelijk ontwerper Marco Vermeulen en landschapsarchitect Jannemarie de Jonge in de eerste plaats twee onderwerpen van belang: de hervorming van ons watersysteem en het raadsel van de governance. Om nu echt stappen te maken in de omslag naar een duurzame en circulaire landbouw, op een manier die aldus de prijsvraagopgave, ‘zowel de voedselproductie als de verblijfskwaliteit van het landschap versterkt’, moeten die twee vraagstukken van accurate antwoorden worden voorzien. Alleen zo krijgen we het door de Eo Wijersstichting gewenste en door de twaalf finalisten geschetste ‘verrukkelijke landschap’ voor elkaar.

Om met de governancevraag te beginnen: afgaande op de plannen die de jury kreeg voorgeschoteld ligt de oplossing verborgen in de vorming van ‘commons’. In dit aloude principe slaan uiteenlopende partijen de handen ineen en dragen zij gezamenlijk verantwoordelijkheid voor een publiek goed. In deze editie van de Eo Wijersprijsvraag laat dit publieke goed zich het beste omschrijven als een hernieuwde balans tussen landschap, natuur en economische activiteiten.

Die balans is niet zomaar gevonden. Om de complexiteit van die zoektocht het hoofd te bieden, wendden meerdere inzenders zich tot coöperatieve organisatievormen waarmee tegengestelde belangen overbrugd worden, financiële stromen op gang komen en doorzettingsmacht gegarandeerd is. Het ene team spreekt van een ‘waardencommissie’, andere inzenders noemen het een ‘schakelkast’, en weer een ander team grijpt terug op de middeleeuwse ‘marken’.

Stuk voor stuk zien ze in commonvorming de sleutel om grootse veranderingen, zoals een natuurinclusieve landbouw, een hervormde relatie tussen stad en land en de totstandkoming van een verrukkelijk landschap voor elkaar te krijgen. Ze bevinden zich in goed gezelschap: de beroemde Britse activist en schrijver George Monbiot stelt in zijn laatste boek ‘Out of the Wreckage’ dat we samen en op basis van een gemeenschappelijk verlangen, oplossingen moeten vinden voor de vraagstukken van deze tijd.

Commons hebben de meeste kans van slagen als ze georganiseerd zijn rondom een concreet vraagstuk. In de plattelandsdiscussie is dat volgens de jury de herziening van het watersysteem – of het nu gaat om droogte op de hoge zandgronden, CO₂-uitstoot en bodemdaling in de lage veengebieden, erosie op de Limburgse lösshellingen of de gestage verzilting van vruchtbare klei, het staat buiten kijf dat we op een andere manier met het water (en in het kielzog met de bodem) moeten omgaan. Zo dienen we bijvoorbeeld over te gaan op een regime waarin de opvang en het vasthouden van water centraal staat – en niet het zo

EO WIJERS
STICHTING

snel mogelijk afvoeren, wat decennialang het leidende principe was. Dit geldt niet alleen voor Nederland, maar voor de gehele Noordwest-Europese delta.

Misschien heeft het te maken met de breed gedragen overlegstructuur, met de vanzelfsprekendheid waarmee boeren en anderen in dit polderland samenwerken, maar Alblasserwaard Vijfheerenlanden is de enige regio waar de drie teams nauw hebben samengewerkt. Die kruisbestuiving is vooral merkbaar tussen de inzendingen **Transformatie vanuit Kernlanden** en **Meer WAARD!** In de niet mis te verstane bewoordingen van de jury: 'Ze horen bij elkaar, hebben elkaar nodig, sluiten naadloos op elkaar aan. Kortom, ze verdienen allebei de eerste prijs.'

Die gelauwerde wisselwerking gaat als volgt. Meer WAARD! biedt een regionaal verhaal voor de lange termijn en bevat oplossingen waarmee boeren vooruit kunnen. Het uitgangspunt: de bodemkwaliteit en het watersysteem zijn weer leidend in het bepalen van het grondgebruik en de landschappelijke waarde die daaruit voortkomt. Of zoals de Raad voor de Leefomgeving schrijft: 'Functie volgt bodem – dus op basis van bodemkwaliteit bepalen wat waar het beste kan plaatsvinden.'

Dit startpunt uit zich ruimtelijk en methodisch. In ruimtelijk opzicht gaat het om het vernatten van de Binnenwaard om bodemdaling tegen te gaan, en de aanplant van een klimaatbos op de overgang van Alblasserwaard naar Vijfheerenlanden om de sponswerking van de Zouwe te vergroten. De inzenders pleiten voor een ruilverkaveling nieuwe stijl, een zogenoemde 'waardenverkaveling', waarmee onder auspiciën van een 'waardencommissie' – lees: een common – urgente doelen als bodemkwaliteit, CO₂-uitstoot en natuurontwikkeling hand in hand gaan met economische perspectieven voor boerenbedrijven – denk aan een gezamenlijke mestverwerking of hooiopslag.

Het plan Transformatie vanuit Kernlandzones biedt een krachtig en concreet instrument om de in Meer WAARD! bepleite grondruil voor elkaar te krijgen – sterker nog, het zou bij wijze van spreken morgen in gang kunnen worden gezet. De jury roemt de keuze om specifiek te werk te gaan. In het ene dorp vragen de cultuurhistorische waarden om versterking, in het andere dorp ligt de opgave in het verbeteren van de stad-landverbinding en in weer een ander dorp in het opwekken van duurzame energie. Door rond elk dorp heel precies de opgave te formuleren, daar het ruilproces op in te richten en elke kavel een 'opdracht' mee te geven, is het reëel dat daadwerkelijk een beweging op gang komt waarmee op regionaal niveau de 'juiste boer op de juiste plek belandt' – zoals betoogd door de makers van Meer WAARD!.

De streekjuryleden Roelof Bleker (oud-dijkgraaf) en Dirk van der Borg (oud- burgermeester van de gemeente Molenlanden) vinden dat beide voorstellen tot de verbeelding spreken en uitvoeringskracht uitstralen. Dit is volgens hen essentieel in een gebied waar, net als op zoveel plekken, veel plannen vroegtijdig een zachte dood sterven. Van der Borg vermoedt dat veel mensen zich herkennen in de strategie achter het plan Transformatie vanuit Kernlanden, juist omdat ze – helemaal in de geest van de nieuwe omgevingswet – zelf mogen bepalen wat er op de zogenoemde 'urgentie- en opdrachtkaarten' moet komen te staan.

Daardoor ontstaat rust, aldus de voormalige burgermeester. Mensen hebben vaak het idee dat veranderingen zomaar en overal plaatsvinden. De bedenkers van Transformatie vanuit Kernlanden maken daar een einde aan: de rigide scheiding tussen stad en land wordt verlaten en per dorpsrand wordt duidelijk gemaakt wat daar binnen afzienbare tijd moet en staat te gebeuren.

E O WIJERS
STICHTING

Roelof Bleker vindt vooral het klimaatbos kansrijk, dat volgens de inzenders van Meer WAARD! de sponswerking van de Zouwe vergroot. 'Een helder project dat iedereen begrijpt, dat we als het ware morgen kunnen aanleggen.'

Uiteraard resten er vragen. Bij Transformatie vanuit Kernlandzones bestaan twijfels of publieke opgaven in het samenspel tussen bewoners en boeren wel op de opdrachtkaarten belanden – 'Daar moeten instituties dan voor zorgen', aldus de jury. Bovendien is er enige discussie over de woningbouw. De jury waardeert de keuze om woningbouw niet als aanjager te nemen, wat in de eerste prijsvraagronde nog wel de gedachte was. Op basis van onderzoek concluderen de inzenders dat het met de woningbehoefte wel meevalt en dat bouwlocaties rondom stations en op plekken met vrijkomende agrarische bebouwing (VAB) voldoende zijn. Toch vraagt de jury zich af of de nadruk op 'groene projecten' voldoende geld in het laatje brengt om de waarde van het land op peil te houden.

In het geval van Meer WAARD! blijven bij vooral de streekjuryleden twijfels bestaan of de waterproblematiek en bodemdaling echt zo extreem zijn als de inzenders het voorstellen. Of anders gezegd: is dit voldoende urgent om in actie te komen? De inzenders twijfelen daar overigens geen moment aan. Zij bepleiten dat de bestaande productiesystemen niet langer zijn vol te houden en menen dat onder agrariërs een grote bereidheid is om mee te doen. Of zoals de landbouwexpert in het team zegt: 'De boze demonstranten op het Malieveld zijn slechts een minderheid.'

Het besluit om Meer WAARD! en Transformatie vanuit Kernlanden uit te roepen tot winnaars betekent automatisch dat de derde inzending **Boer aan het roer** buiten de boot valt. De jury benadrukt dat zij net als in ronde 1 gecharmeerd zijn van het idee om boeren en hun bedrijfsvoering centraal te stellen in de zoektocht naar een 'verrukkelijk landschap'. De keuze om vooraf geen ontwerp te tekenen, maar de verscheidenheid onder agrariërs en hun individuele keuzes een prominente rol te geven in de vorming van een duurzaam en natuurinclusief landbouwland, kan nog steeds op goedkeuring rekenen. Maar nu de uitwerking onder ogen komt, voert teleurstelling de boventoon.

Dit komt vooral door het vermoeden dat de boeren toch niet zo aan het roer staan als de inzenders voorspiegelen. Zijn boeren daadwerkelijk de landschapsvormende kracht of moeten ze straks gewoon invulling geven aan de grote koerswijzigingen die van bovenaf zijn opgelegd, zoals stoppen met peilverlaging, focus op regionale economie, inzet op kringlooplandbouw. Dit top-downkarakter wordt versterkt door de grote rol die de inzenders toedichten aan geld. Op zich niet gek, want het efficiënter inzetten van financiële stromen en subsidiepotten is hoe dan ook noodzakelijk, maar de jury is bang dat geld allesbepalend wordt. Of zoals een jurylid stelt: 'Niet boeren staan aan het roer, maar het ministerie van Financiën.'

--

Tekst: Mark Hendriks